

EX-104 1 Examen facultatum, samfunnsvitenskapelig variant

Kandidat-ID: 5227

Oppgaver	Oppgavetype	Vurdering	Status
1 EX-104, forside	Flervalg	Automatisk poengsum	Lever
2 EX-104, oppgave 1	Skriveoppgave	Manuell poengsum	Lever
3 EX-104, oppgave 2	Skriveoppgave	Manuell poengsum	Lever

EX-104 1 Examen facultatum, samfunnsvitenskapelig variant

Emnekode	EX-104	PDF opprettet	29.01.2016 09:07
Vurderingsform	EX-104	Opprettet av	Kristina Andersen
Starttidspunkt:	30.11.2015 09:00	Antall sider	9
Sluttidspunkt:	30.11.2015 14:00	Oppgaver inkludert	Ja
Sensurfrist	201512210000	Skriv ut automatisk rettede	Ja

Seksjon 1

1 OPPGAVE

EX-104, forside

Emnekode: EX-104

Emnenavn: Examen facultatum, samfunnsvitenskapelig variant

Dato: 30. november 2015

Varighet: 5 timer

Merknader:

Eksamen består av to deler. Del I består av spørsmål som skal besvares kort. Del II består av essayoppgaver. Begge deler skal være bestått. Kortspørsmålene teller 40% og essayoppgaven 60% ved karakterfastsettelsen.

Lykke til!

Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym.

Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?

Ja

Nei

EX-104, oppgave 1

I. Kortspørsmål (40% av karakteren)

Gjør kort rede for **tre** (3) av de følgende begrepene:

- Allmenningens tragedie
- Mekanisk og organisk solidaritet
- Menneskemodell
- Barmhjertig fortolkning

Skriv ditt svar her...

BESVARELSE

Kortspørsmål

Mekanisk og organisk solidaritet

Durkheim introduserte disse begrepene, som beskriver en forskjell mellom tradisjonelle og moderne samfunn. Tradisjonelle samfunn kjennetegnes ved at det var nære relasjoner mellom mennesker, og menneskene var nokså like. I husholdet, for eksempel, hjalp alle til i arbeidet på gården og alle var avhengige av hverandre. Disse sosiale båndene kaller Durkheim mekanisk solidaritet.

Moderne samfunn kjennetegnes ved at spesialisert arbeidsdeling har ført til at menneskene har blitt mer forskjellige. Foreldrene er ikke lenger avhengige av barna som arbeidskraft, og barna kan bruke tiden sin på skole og utdanning som dermed er med på å forme deres verdier og identitet. Dermed blir folk mer forskjellige enn det de var tidligere. De er fortsatt avhengige av hverandre, fordi de arbeider på et spesifikt område, og ikke har tid til å produsere alt annet et hushold trenger, som for eksempel mat. Derfor må for eksempel en skomaker, som bruker tiden sin på produsere sko, anta at han kan fø sin familie ved å bruke avkastningen fra sin virksomhet til å skaffe mat fra noen som produserer mat. Han er også avhengig av at han kan få tak i materialer, som såler og lær, fra noen som produserer det. Det er en gjensidig avhengighet mellom ulike personer. Dette er da organisk solidaritet ifølge Durkheim.

Menneskemodell

En modell er en forenklet representasjon av objekter, fenomener og sammenhenger. Når vi snakker om menneskemodeller, mener man en representasjon av hva mennesket er og hva som er drivkraften bak menneskers handlinger. Weber mente for eksempel at mennesket hadde et metafysisk behov for å forstå verden. Selv om dette er en ganske vag framstilling åpen for tolkning, sier dette noe om hvordan Weber tolket mennesket. Hvilken menneskemodell en forsker anvender har konsekvenser for hvordan man tolker data og dermed også forskningsresultatene, derfor er det viktig å stille seg kritisk til menneskemodellene. For å vite hvordan de skal kritiseres og på hvilket grunnlag, må vi vite hvilken vitenskapsteoretisk status de har.

Grimen nevner 4 ulike syn, som er; empirisk hypotese, filosofisk antropologisk, heuristisk hjelpemiddel og normativt ideal.

- En menneskemodell sett som en empirisk hypotese vil si at du danner deg et bilde av hvordan mennesket er, og bruker hypotetisk-deduktiv metode for å teste modellen. Finner man et tilfelle som ikke stemmer med oppfatningen, blir hele modellen falsifisert - den er altså ikke lengre gyldig. Aristoteles mente for eksempel at mennesket var et politisk dyr. Finner man et menneske som ikke kan klassifiseres som et politisk dyr, er ikke denne modellen lengre gyldig. Et problem ved å se på menneskemodeller som empiriske hypoteser er at det ofte vil finnes tilfeller som ikke stemmer med modellen. Resultatet kan da bli at alle modeller og teorier kan falsifiseres.

- En menneskemodell tolket filosofisk antropologisk har en mer ontologisk fremstilling, og det vil si at man danner seg et bilde av hva som er vesenskjenntegn ved mennesket. Hvis man da finner et tilfelle som ikke stemmer med fremstillingen, vil ikke tilfellet kunne klassifiseres som et menneske. Finner man et menneske som ikke er politisk aktiv og tolker modellen filosofisk antropologisk, vil dette menneske bare være noe som ligner på et menneske, men det er det ikke. Et problem er at det er vanskelig å finne en dekkende beskrivelse av hva som er vesenskjenntegn hos mennesker.

- En menneskemodell som tolkes som et heuristisk hjelpemiddel vurderes i lys av hvor nyttig den er, ikke nødvendigvis hvor sann dens påstander er. En modell kan være nyttig i form av at den gir nyttige prediksjoner, som for eksempel når man tolker mennesker som nyttemaksimerende innen økonomi. Dette kan gi prediksjoner i hvordan økonomien endres. Modellen kan også være nyttig som et slags ideal for hvordan man skal forstå mennesket. Man vurderer da modellen i lys av hvor gode prediksjoner den gir.

- En menneskemodell som blir tolket som et normativt ideal sier noe om hvordan mennesket bør være, og da vil det si at tilfeller som ikke stemmer med oppfatningen burde endres - ikke teorien. Her er det også vanskelig å si noe om hva som er et dekkende bilde av mennesket, det kan alltså diskuteres.

Barmhjertig fortolkning

Noe som skiller samfunnsvitenskapen fra naturvitenskapen, er at forskeren har et inter-subjektivt forhold til objektene som studeres. Dette er fordi det er mennesker man studerer. Dette gir samfunnsvitenskapen en kommunikativ dimensjon som ikke finnes i naturvitenskapen. I naturvitenskapen har forskeren et subjekt-objekt forhold til det som studeres, og den eneste kommunikative dimensjonen er mellom andre forskere. Det kommunikative forholdet i samfunnsvitenskapen gjør at subjektene som studeres kan stille seg kritisk til det forskeren sier. Det kan ikke for eksempel en plante i naturvitenskapen. Vi har derfor ulike premisser for barmhjertig fortolkning, som er som følgende; maksimer sannhet og effektivitet, maskimer enighet og likhet og maksimer rasjonalitet. Hensikten med de er at man skal ta forskningssubjektene på alvor og respektere dem som likeverdige mennesker.

Når forskeren skal 'maksimere sannhet og effektivitet', betyr det at han/hun skal ta utgangspunkt i at mesteparten av det studiesubjektet sier er sant.

Når forskeren skal 'maksimere enighet og likhet', betyr det at han/hun skal ta utgangspunkt i at de også er mennesker, og opplever de samme sanseintrykkene av *mellomstore tørre objekter*, som for eksempel omhandler ting vi kan se og ta på, men ikke nødvendigvis åndelige inntrykk.

Når forskeren skal 'maksimere rasjonalitet', betyr det at han/hun skal ta utgangspunkt i at forskningsobjektet er rasjonelt. Det kan være vanskelig å definere hva som er rasjonelt, men en vanlig oppfatning er at

vedkommende erkjenner kontradiksjonsprinsippet. Det betyr at man ikke motsier seg selv, noe kan ikke være både sant og samtidig ikke sant; p og $ikke-p$ er ikke det samme. I tillegg skal man ta utgangspunkt i at både forsker og studieobjekt deler samme sanseintrykk av mellomstore tørre objekter.

Dersom disse tre premissene er ivaretatt, er det et godt utgangspunkt for gyldig forskning. Det er derimot ikke gunstig for forskningen å overdrive de to første premissene; hvis man antar at *all* subjektet sier er sant vil forskeren i noen tilfeller måtte forkaste egne oppfatninger. Også hvis man maksimerer enighet og likhet til det fulle, vil man nærmest innta en misjonærrolle og anta at alle mennesker er like og skapt i Guds bilde. Da har man ikke et godt utgangspunkt for forskning fordi man kanskje ikke ser de forskjellene som kan være interessante for forskningen.

EX-104, oppgave 2

II. Essayoppgave (60% av karakteren)

Besvar **en** (1) av følgende to oppgaver:

1.

Gjør rede for hva som kjennetegner henholdsvis årsaksforklaringer, funksjonelle forklaringer, og intensjonale forklaringer (også kalt formålsforklaringer). Hvilken rolle spiller de ulike forklaringstypene i samfunnsvitenskapene? Hvilke svakheter har de ulike forklaringstypene?

2.

a) Beskriv grunntrekkene i teorien om rasjonelle valg.

b) Drøft denne teoriens antagelser om aktørenes rasjonalitet, sammenlignet med dem som finnes hos Max Weber og Pierre Bourdieu

Skriv ditt svar her...

BESVARELSE

Essayoppgave

Nummer 1.

I den videste forstand kan vi si at en forklaring er noe som skal redegjøre for objekt, en handling eller et fenomen. Explanandum er det vi ønsker å forklare (objektet, handlingen, fenomenet), mens explanans er hvordan eller hvorfor 'siden' i forklaringen. I denne oppgaven skal jeg gjøre redegjøre for hva som kjennetegner de ulike forklaringstypene. De ulike forklaringstypene jeg skal ta for meg er årsaksforklaringer, intensjonale forklaringer og funksjonelle forklaringer. Deretter skal jeg diskutere hvilken rolle de spiller i samfunnsvitenskapene, samt hvilke svakheter de ulike forklaringstypene har.

Vi begynner med årsaksforklaringer. Den mest kjente formaliseringen av årsaksforklaringer kjenner vi fra Carl Hempel. Han sier at en forklaring må bestå av en fortidig hendelse og henvisning til en universell lov.

Formaliseringen ser slik ut;

Universell lov (minst en)
Randbetingelser
Explanandum (<i>det vi ønsker å forklare</i>)

Dersom vi for eksempel skal forklare hvorfor et eple faller fra et tre, kan det se slik ut;

Universell lov	Tyngdekraften
----------------	---------------

Randbetingelser	Eple er modent, stilken blir svakere og forbindelsen til stammen svekkes
Explanandum	Eple faller ned fra treet

Det viktige i årsaksforklaringer, er at årsaken kommer før eller samtidig med sin virkning. I en samfunnsvitenskapelig sammenheng innebærer det at aktørenes (som feks kan være et individ, en gruppe, en nasjon) frie vilje blir neglisjert da deres handlinger bestemmes ut fra årsaker som ikke trenger å være erkjent av aktørene selv. Vi kan for eksempel ta for oss en student som ikke velger å dukke opp på forelesninger, fordi han føler et ubehag i folkemengder. Aktøren kan ha en annen forklaring for dette valget, men i en årsaksforklaring har det ikke noe å si hva aktørene vet eller tror de vet. Innenfor årsaksforklaringer i samfunnsvitenskapen kan man vektlegge ulike faktorer, som biologiske, psykologiske, sosiale (for eksempel roller), og omgivelser (som er sanksjoner; belønning og straff). Dersom man sier at en forsker vektlegger årsaker i sine forklaringer, sier ikke det noe om hvilke av disse faktorene som blir ansett som viktigst. Durkheim og Mill for eksempel, brukte ulike typer årsaksforklaringer når de tok for seg selvmordet. Durkheim mente et selvmord var et resultat av sosiale årsaker, mens Mill mente psykologiske årsaker var viktigere. Men begge var enige at fenomenet måtte årsaksforklares.

Så skal vi ta for oss intensjonale forklaringer. I denne forklaringstypen vil man sette aktøren i sentrum, og forklare hendelser i lys av hans/hennes grunner og ønsker, samt aktørens oppfatning av situasjonen. Han oppfatning av situasjonen trenger ikke å være riktig, men man viser til hva aktøren tror han/hun vet.

Det viktige her er at grunner ikke er det samme som årsaker. En grunn kan forstås som en hensikt eller et formål aktøren handler ut fra. Historikere bruker for eksempel denne forklaringstypen når de forklarer hvorfor en keiser valgte å handle som han gjorde. De har en antagelse om hvordan hans situasjonsforståelse var, og hva hans ønsker og formål var. I eksemplet med studenten kan tilfellet være at studenten mener at han lærer mer ved å lese pensum på egenhånd enn å gå i forelesninger. Da blir hendelsen '*ikke dukke opp i forelesninger*' et resultat av et bevisst valg aktøren har tatt. På den måte ivaretar man aktørens frie vilje, og i ettertid kan aktøren vise til de samme begrunnelsene for handlingen, som en forsker.

Funksjonelle forklaringer forklarer fenomener i lys av hvilken funksjon de har. Det er tre premisser; fenomenet må ha gunstige virkninger for noen; konsekvensene må være utilsiktet og uerkjent; og det må være en form for feedback mekanisme.

Kula-byttet kan være et eksempel på et slikt fenomen. Malinowski studerte et øysamfunn i Stillehavet, hvor det foregikk et bytte mellom de ulike øyene. De byttet ulike armbånd på bestemte tidspunkter i en slags syklus. Armbåndene man fikk, byttet man altså videre, så det var ingen økonomisk vinning ved dette ritualet. Det som var essensielt, mente Malinowski, var at Kula-byttet bidro til et fredlig samkvem mellom øyene. Denne feedbacken fører til at handlingene gjentas. En funksjonell forklaring vil derfor kunne forklare hvorfor dette ritualet overlever og består.

Nå har jeg redegjort for de ulike forklaringstypene, og videre skal jeg diskutere hvilken rolle hver og en av de har i samfunnsvitenskapene, samt deres svakheter.

Det er debattert om årsaksforklaringer kan ha en plass i samfunnsvitenskapene. Dette er fordi det som studeres primært er mennesket, og i motsetning til planter har mennesker en bevissthet og en hensikt. Ved å årsaksforklare fratar man aktørens kontroll over sine handlinger, fordi de er et resultat av fortidige hendelser. Spørsmålet er da om aktørenes formål kan neglisjeres, og man dermed kan forklare

menneskelige handlinger og fenomener med årsaker? Argumentet er at hensiktene må komme fra et sted, som strukturer. Bourdieu mener for eksempel at alle har en habitus gjennom at man blir sosialisert.

Habitus en kroppsliggjort disposisjon som former aktørens tanker og identitet, og på den måten har alle strukturen inni seg. I tillegg har også aktørene en posisjon i samfunnet som legger ytre begrensninger på dem. Selvom han med dette begrepet og aktørens posisjon i samfunnet forsøkte å overskride hele aktør/struktur-problemet (samt at han forsøkte å ivareta aktørens kreativitet og kompetanse), kan dette vise seg nyttig for å illustrere en måte å tenke hvordan strukturer påvirker aktørens tanker.

Et annet problem er at man studerer 'meningsfylte fenomener' i samfunnsvitenskapen. De som står for et dualistisk syn på vitenskapen, legger vekt på at nettopp dette skiller samfunnsvitenskapen fra naturvitenskapen. Aktører tilegger objekter, handlinger og fenomener en mening i en gitt kontekst, som ikke kan årsaksforklares og samtidig gi en dekkende redegjørelse. Hvis man årsaksforklarer en fenomen, fanger man ikke nødvendigvis opp aktørens hensikt eller symbolske 'mening' med hendelsen. En årsaksforklaring kan ikke fange opp den mening deltakerne tillegger et bestemt rituale for eksempel. Den kan kanskje forklare hvorfor noe har oppstått. Men ritualet kan være noe deltakerne gjør for å føle seg nærmere en gud, som en intensjonal forklaring vil vise bedre.

Positivist, som står for et enhetlig syn på vitenskap, mener at all vitenskap burde følge hypotetisk-deduktiv metode for å forklare fenomener, samt knytte de opp til en universell lov, for å produsere objektiv og verdinøytral vitenskap. Et tredje problem med årsaksforklaringer, er om det i det hele tatt kan sies å være universelle lover i samfunnsvitenskapen. For eksempel, det er en antagelse er at organisasjoner omformes til oligarkier over tid (en hierarkisk struktur med en gruppe makthavere på toppen), men det er problematisk å si at dette er en universell lov, og dermed si at alle organisasjoner er et oligarki. Uten en konsensus om universelle lover i samfunnsvitenskapen, blir det vanskelig å årsaksforklare da dette er et kriterium for årsaksforklaringer.

Selvom fraværet av en konsensus om universelle lover synes å være problematisk, burde ikke årsaksforklaringer forkastes i samfunnsvitenskapen. Det finnes tross alt tilfeller hvor aktøren ikke er seg bevisst for hvorfor han handler som han gjør, for eksempel dersom han er psykotisk. Årsaksforklaringer har dermed en nyttig plass i samfunnsvitenskapen, men er ikke tilstrekkelig alene.

Dette bringer oss over til intensjonale forklaringer. Denne forklaringstypen kan derimot sies å ha en naturlig plass i samfunnsvitenskapen og ikke i naturvitenskapen. Det gir ikke mening å formålsforklare hvorfor eplet falt ned fra stammen, med mindre man mener at eplet har en bevissthet og et ønske den vil oppnå (som jeg forøvrig tar avstand fra). I denne forklaringstypen gir man rom for at aktøren bestemmer over sine handlinger i motsetning til årsaksforklaringer, noe som er essensielt da vi studerer menneskelige handlinger og fenomener. Det som kan argumenteres for å være problemet med intensjonale forklaringer, er som nevnt, at de sier ikke noe om hvor ønskene og oppfatningene kommer fra annet enn at de kommer fra individet selv. Omgivelsene våres kan være med på å forme våre ønsker. Hvis du for eksempel har en far som er advokat og du dermed har blitt kjent med dette yrket opp igjennom oppveksten, kan det være at du velger det selv når du kommer til det punktet hvor du selv skal velge utdanning. Men det trenger absolutt ikke å være slik, det er svært vanlig at barna velger andre yrker enn foreldrene sine når de blir voksne. Dette bidrar til å vise at vi ikke fullstendig er underlagt ytre påvirkninger. Men kan man da si at aktørers valg kommer helt og holdent fra aktøren selv? Det er en viktig mulighet å holde åpen i det minste.

Det bringer oss over til et annet problem med intensjonale forklaringer; du skal si noe om hvordan aktøren oppfatter en situasjon, og hva han/hun ønsker. Dette kan være informasjon som er vanskelig å få tak i - hva vet vi egentlig om hva aktøren tror han vet og hva han ønsker?

Det jeg merker meg som viktig å ta med seg fra intensjonale forklaringer er at aktørene har en viss kontroll over sine handlinger, selv om man blir påvirket av fortidige hendelser er det ikke dermed gitt at man handler ut fra dem.

Funksjonelle forklaringer har sin naturlige plass i biologien, som Darwins evolusjonsteori som forklarer hvorfor noen arter overlever. Men som vist i Kula-byttet, kan de benyttes i samfunnsvitenskapen under visse forutsetninger. Svakheten er at de ikke sier noe om hvordan fenomener oppstår, de sier bare noe om hvorfor de består. Derfor er de ikke tilstrekkelige alene i samfunnsvitenskapen, det er ofte vi ønsker å forklare hvorfor et fenomen oppstår. Disse forklaringene underspiller også aktørens kontroll over handlinger i en viss grad, da fokuset er på de gunstige konsekvensene som er utilsikket og uerkjente av aktørene. Men når man studerer overindividuelle fenomener, må man ta høyde for at det er utilsiktede og uerkjente konsekvenser av enkeltaktørers handlinger. Habermas funksjonsforklarer systemet (hans perspektiv på det over-individuelle nivå). Han sier nettopp at vi kan ikke bare fokusere på livsverden (aktørperspektivet), fordi våre handlinger har uerkjente og utilsiktede konsekvenser. Funksjonelle forklarer kan derfor bidra til å forklare disse typer fenomener som ivaretas over tid.

Det kan virke som om hver av disse forklaringstypene spiller en eller annen form for rolle i samfunnsvitenskapen. De har alle visse svakheter, men slik jeg ser det er det ikke nok til å forkaste dem heller, da de kan være nyttige på hver sin måte. Å forkaste årsaksforklaringer vil føre til en antagelse om at aktører alltid har fullstendig kontroll over sine handlinger, noe jeg er uenig i - særlig når det kommer til psykologiske årsaker som vist i eksemplet. Å forkaste intensjonale forklaringer vil føre til det motsatte, en antagelse om at aktører aldri har kontroll over sine handlinger. Det kan vi heller ikke si at stemmer, derfor kan det være problematisk å si at alle vitenskaper i siste instans er av samme form. Funksjonelle forklaringer kan også sies å ha en plass, spesielt når man forklarer hvorfor fenomener består på et overindividuell nivå. Her kan vi ikke bruke intensjonal forklaringer fordi aktøren har ikke mulighet til å vite alle utilsiktede konsekvenser av hans handlinger. Noen ganger, som i Kula-byttet, består fenomener fordi det fører til noe gunstig som ikke var meningen i første omgang. Ingen av dem er tilstrekkelige alene i samfunnsvitenskapen. Å finne en balanse for når man skal bruke hvilken er derimot ikke lett. Men samfunnsvitenskap dreier seg i stor grad av diskusjon og argumentasjon, så da gjelder det å argumentere godt for hvorfor man velger å fokusere på en forklaringstype til fordel for andre.
